

LITERATURA

ANDREU GOMILA

L'espectre mai no se'n va

La trista història del príncep de Dinamarca ressona en dues de les millors novel·les de la temporada, el Hamnet de Maggie O'Farrell i el Jack de Marilynne Robinson.

Maggie O'FARRELL
Hamnet
Traducció Marc Rubió Rodon
Barcelona:
L'Altra editorial,
2021, 360 p.,
23,95 €

Marilynne ROBINSON
Jack
Traducció d'Alba Dedeu
Barcelona:
Edicions de
1984, 2021,
416 p., 19,90 €

Hi ha molts fills morts en les obres de Shakespeare. A *Romeu i Julieta*, al *Rei Lear*, al *Rei Joan*, a *La tempesta*, a *Juli Cèsar* i, és clar, a *Hamlet*. A finals del segle XVI, a Anglaterra morien un de cada tres nens menors de deu anys. I Shakespeare no se'n va escapar, de la tragèdia. L'agost de 1596, a Stratford, el seu fill Hamnet feia el darrer alè corcat per la pesta bubònica. Ell era a Kent, potser fent *Somni d'una nit d'estiu*. Amb el nen, que tenia onze anys, hi eren la mare, Anne, i les seves germanes, Susanna i Judith, bessona de Hamnet. També l'avia, la Mary.

Alguns experts en Shakespeare relacionen la mort del seu fill amb les grans obres que va escriure a partir d'aleshores. Són posteriors a 1596, *Hamlet*, *Rei Lear* i *Macbeth*. I no dubten a relacionar Hamnet amb Hamlet, pràcticament el mateix nom, fins i tot intercanviables a l'època. A això s'agafa Maggie O'Farrell per escriure *Hamnet*, una novel·la esplèndida que arrenca amb el nen que busca els grans de la casa perquè la seva germana bessona està malalta i acaba amb una funció de *Hamlet* a Londres, la primera que veu l'Agnes (Anne), la seva mare. Entremig, veurem com el seu pare creix i desapareix, com s'enamora de l'Agnes, com neix la seva germana gran, com són els avis i tiets, com és la vida a Stratford a finals del segle XVI... Tots els personatges tenen nom, menys un, que ara és el «tutor», ara el «fill», el «pare», el «marit». No digueu el nom de William Shakespeare en va!

O'Farrell comença la primera part de la novel·la amb una cançó que entona Ofèlia a l'acte IV, escena V, de *Hamlet*, quan desvarieja per Elsinor, trastocada per la mort del seu pare, Poloni, poc abans de suïcidar-se: «Ai, senyora, ja n'és ben mort, / sota terra jeu: / herba tendra damunt del front / i una llosa al peu». A l'inici de la segona part, recorre al monòleg final de Hamlet, quan, ferit de mort per Laertes, li diu al seu amic Horaci: «Jo em moro, / tu viuràs. / ... treu

forces del dolor i respira / per relatar la meua història».

El clímax de *Hamnet* el trobem, com no podia ser d'altra manera, en la mort del nen. Però l'autora britànica ens ha d'explicar moltes coses abans que això passi. Perquè, abans de començar, ja sabem que el fill morirà... Bé que comença amb en Hamnet corrent per casa, cridant avi, àvia, mare, germana, sense obtenir cap resposta. Però això serà tot just l'inici, una manera de dir-li al lector que aquest dia, el dia que la mort es va presentar a Henley Street, és el més important de la història que té al davant. Ja hi arribarem, tanmateix. Haurem de llegir moltes pàgines abans.

O'Farrell, més que explicar-nos la vida de Shakespeare, el que vol és mostrar-nos la seva família. En Hamnet és un personatge important, però no el protagonista. Aquest lloc l'ocupa, sens dubte, l'Agnes. I ens la presenta com una mena de fetillera, una dona criada al camp, amb la mare morta quan era molt petita, i una madrastra de manual. Hi veu més enllà, l'Agnes. Tocant la carn que hi ha entre el polze i l'índex, sap veure el futur de la gent. Intueix els morts que l'envolten i prepara remeis naturals contra tot tipus de malalties. Amb en Hamnet, però, no se'n sortirà... És una dona lliure, que es casa amb un noi més jove que ella per voluntat pròpia, que somia desperta, que fa front a la sogra i al seu despòtic sogre. I qui fa marxar el marit a Londres perquè pugui ser feliç. Se'n penedirà?

Hamnet no és només l'exhibició del món màgic de l'Agnes, sinó també del de Shakespeare. En certa mesura, podria ser la translació a la realitat del seu Puck de *Somni d'una nit d'estiu* o, sent cruels, de la bruixes de *Macbeth*. Sap el nom de totes les flors, què volen dir els moviments dels ocells i, quan ha de donar a llum a Susanna, corre al bosc per fer-ho allà, envoltada del seu món. Són molts, els boscos shakespearis i cadascun d'ells representa alguna cosa, com tan bé ho feia avinent Calixto Bieito en aquella magnífica

William Shakespeare recitant *Hamlet* a la seva família. La dona, Anne Hathaway, està asseguda a la cadira a la dreta, el seu fill Hamnet és darrere d'ell i les seves dues filles Susanna i Judith a banda i banda. Il·lustració alemanya, circa 1890. Col·lecció privada.

peça titulada *Forests* (Temporada Alta, 2012). Arden és el paradís (*Somni d'una nit d'estiu*), Birnam és el purgatori (*Macbeth*) i Dover és l'infern (*Rei Lear*)... A *Hamnet*, el bosc que envolta la casa on va venir al món l'Agnes, a Shottery, és més aviat el paradís.

Quan neixen Judith i Hamnet, a casa, perquè la sogra l'atrapa quan fuig, l'Agnes queda atordida. En una visió, s'havia contemplat al llit de mort, amb dues filles als peus. Com és que ha tingut, també, un fill? Aviat sabrem per què. Però no és Hamnet qui està malalt quan comença la novel·la, sinó Judith. Li han fallat, els sentits, a l'Agnes?, potser ens preguntem... No hem d'oblidar que a l'obra de Shakespeare hi ha molts canvis de sexe, dones que es fan passar per homes i homes que simulen ser dones. Mutacions que marquen el destí dels personatges, que els salven o els condemnen. *Nit*

de reis, per exemple, comença amb el naufragi del vaixell on viatgen els germans bessons Viola i Sebastià. Ella creu que ell és mort i decidirà ser un home (Cesari).

Hi ha molts passatges de *Hamnet* on la petjada de *Hamlet* i de tot Shakespeare és evident. El final de la primera part és una reelaboració de l'últim monòleg de *Hamlet*. Davant de «La resta és silenci» de l'un tenim «Després hi ha silenci, quietud. Res més» de l'altre. En la veu de l'Agnes, podem escoltar els pensaments del príncep de Dinamarca, hi veiem la seva rebel·lia. Mentre ell enyora el pare, ella troba a faltar la mare. La follia de tots dos, per la desaparició de pare i fill, respectivament, és calcada. L'Agnes, però, no entrarà en l'espiral d'ira que farà que bona part dels personatges de *Hamlet* siguin assassinats. El marit li compra una casa, té un jardí nou a cuidar i fer créixer.

O'Farrell, a diferència de Shakespeare, que reserva la tragèdia per als gentilhomes, com recorda Erich Auerbach a *Mimesis*, la fa esclatar als morros de la gent corrent. Signes de la contemporaneïtat. El bard tampoc no busca endinsar-se en l'ànima popular. Cap traça de la Il·lustració encara, gens de moralisme burgès, cap culte al sentiment. L'autora britànica, tot i que podria haver tensat la corda al màxim, tampoc no furga en la ferida. Fuig del realisme i ens mostra el drama a través dels ulls de l'Agnes, és a dir, d'algú que està per sobre de tots nosaltres.

Marilynne Robinson, a *Jack*, també recorre a *Hamlet* per ordir una obra mestra. I ho fa des de la passió per Shakespeare i la seva poètica. Què uneix, si no, aquest vagabund blanc, borratxo i lladre, anomenat Jack Boughton i aquesta mestra negra, dolça i cari-

Recórrer a Shakespeare suposa un risc molt gran perquè les comparacions són sempre odioses. Però quan s'hi va de la manera com ho han fet O'Farrell i Robinson, des de l'amor, des de la devoció, des del coneixement, sempre per sota de la grandesa del bard, només poden sortir-ne grans obres.

nyosa, que es fa dir Della Ames? La poesia i, molt especialment, *Hamlet*. La nord-americana no pretén imaginar-se un altre temps, sinó inventar una falla shakespeariana molt propera a la nostra època. En concret, al St. Louis, Missouri, de 1950, on les parelles mixtes estaven prohibides per llei.

Jack arrenca amb la parella caminant, enfadats. Ell ha desaparegut del restaurant on sopaven quan ha vist uns trinxeraires que li tenen jurada. Ella ha hagut de pagar el compte i tornen cap a casa. En Jack té uns llibres de la Della i li promet que els hi tornarà. També li diu que li pagarà el sopar. Una setmana més tard, li deixa *Hamlet* a les escales del porxo, amb uns versos maldestres de propina a la portada interior, que imiten els que el príncep de Dinamarca li envia a Ofèlia i que Poloni llegeix a Gertrudis i Claudi a l'acte II, escena II. «Oh, Ofèlia, soc negat pels versos. No tinc art per fer rimar els meus sospirs», escriu Hamlet. «Oh, soc negat pels versos! / Li dec un dòlar. I un llibre», escriu en Jack. Al Jack li agrada la Della i sap que ella sabrà d'on provenen les seves paraules. Tenen una cosa en comú: els apasiona la poesia.

Una mica més tard, tots dos són al cementiri de Bellefontaine, de nit. S'hi han quedat tancats. I hauran d'estar l'un al costat de l'altre fins que surti el sol. En un moment, *Hamlet* reapareix. «¿Recordes que t'he dit que semblava haver-hi històries, rere *Hamlet*, que no s'explicaven ni s'amagaven? Una carta amagada rere la que llegeix Poloni concordaria amb aquesta idea, ¿oi?», li pregunta la Della. I en Jack li contesta com és que Horaci no li diu res al Príncep? Ella

riu, parla d'Enric VIII i torna a l'obra, jutjant Claudi i Hamlet. Però en Jack li confessa que no la segueix.

Més tard, encara al cementiri, parlen de religió. Ella és metodista i ell, presbiterià. I en Jack li surt amb uns versos d'*El paradís perdut* de John Milton. «El millor poeta presbiterià, va dir el meu pare». Ella s'indigna, però continuen parlant, passejant-se entre tombes... Quan l'alba despunta, surten del lloc i tornen a casa. La Della, cap al barri negre de St. Louis. Ell, cap a la pensió on viu, decidit a canviar, a convertir-se en un home com cal. No vol robar més, no vol entrompar-se. Troba feina en una sabateria tronada i, de tant en tant, es deixa veure pel carrer d'ella. Un dia, a la seva finestra, hi veu un llibre amb la portada mirant enfora. És *Hamlet*. No l'oblida.

«¿Què és un home, / si no sap ocupar la seva vida en altra cosa que / menjar i dormir? Una bèstia, res més». Això es pregunta Hamlet a l'acte IV, escena IV. I sembla que el bo d'en Jack hi pensi tothora. Ell, l'Esmunyedís, el perdulari que va marxar de Gilead i va decebre el seu pare. Ell, que no té ofici ni benefici. Ell, que només troba consol en la poesia. Ell que sap citar els sonets de Shakespeare de memòria («Les pèrdues se'm restauren i la pena se'n va»). La Della li envia poemes de Thomas Traherne.

En Jack troba refugi a la biblioteca, on llegeix Robert Frost («He estat algú que ha conegut la nit. / He sortit i he tornat sota la pluja») i el *Pater-son* de William Carlos Williams, amb qui, segurament, s'hi identifica. I torna a *Hamlet*, que llegeix unes quantes vegades per desenvolupar unes quantes opinions. «Potser realment

se centrava en l'amor entre Claudi i Gertrudis, que li va semblar molt profund, i, al costat d'aquell amor, tots els crims, els pecats i la resta de les coses es tornaven comparativament insignificants», escriu Robinson. I afegeix que la relació entre els dos monarques és l'única amistat profunda de la peça. «Hamlet s'equivoca quan insisteix en els petons infectes». En Jack busca referents, personatges en qui emmirallar-se i sempre tria el cantó fosc. A la tragèdia, tanmateix, tots acaben morint.

El que Shakespeare ha unit, que no ho separi l'home, podria dir el capellà que els casés, si és que això arriba a passar mai. Quan les coses sembla que es torcen, quan apareix la por, Robinson fa que en Jack s'empari en *Macbeth* («Macbeth ha assassinat el son») així com Philip Roth a *L'espectre se'n va*, frase ben shakespeariana, aquella novel·la gegantina en la qual el nord-americà fa coincidir dos dels seus grans personatges: Nathan Zuckerman i E.I. Lonoff.

Recórrer a Shakespeare suposa un risc molt gran perquè les comparacions són sempre odioses. Però quan s'hi va de la manera com ho han fet O'Farrell i Robinson, des de l'amor, des de la devoció, des del coneixement, sempre per sota de la grandesa del bard, només poden sortir-ne grans obres. ■